

mgr Jakub ŁUSZCZ

jakubluszcz@interia.pl

ORCID: 0009-0005-6659-183X

PROBLEMY ZWIĄZANE ZE STOSOWANIEM ŚRODKÓW PRZYMUSU BEZPOŚREDNIEGO W POLSCE Z UWZGLĘDNIENIEM BRONI PALNEJ

CONCERNS LINKED WITH THE USAGE OF DIRECT COERCIVE MEASURES INCLUDING FIREARMS IN POLAND

Streszczenie

Środki przymusu bezpośredniego od zawsze stanowiły obszar badawczy szeroko pojętych nauk o bezpieczeństwie. W niniejszym rozdziale szczegółowo przeanalizowano problem związany ze stosowaniem środków przymusu bezpośredniego z uwzględnieniem broni palnej w Polsce, na przykładzie państwowej formacji Policji, powołanej na podstawie Ustawy o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r. (Dz.U. 1990, Nr 30, poz. 179). W trakcie analizy szczegółową uwagę zwrócono na raport Najwyższej Izby Kontroli, opublikowany 14 lipca 2022 roku pn. „Przygotowanie wybranych podmiotów do realizacji zadań na rzecz zapewnienia porządku publicznego z wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego”. Ponadto przyjęto także perspektywę Policji. Raporty dotyczące stosowania środków przymusu bezpośredniego przez tę formację dostarczyły cennych danych analitycznych. W celu pełnego zrozumienia kontekstu prawno-organizacyjnego przeanalizowano również szereg istotnych regulacji prawnych, dotyczących użycia i wykorzystania środków przymusu bezpośredniego. Wartościowym źródłem informacji była również praca doktorska A. Kubanek, *Ograniczenie praw jednostki przez zastosowanie przymusu bezpośredniego w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego*. Niniejszy tekst stanowi kompleksową analizę obecnej sytuacji, uwzględniając dwie najistotniejsze perspektywy, tj. państwowego funkcjonariusza oraz jednostki cywilnej, problematykę środków przymusu bezpośredniego na tle światowej fali kryzysu, który miał swą genezę podczas pandemii, fali strajków *Black Lives Matter*, a także kryzysu migracyjnego na wschodniej granicy w Polsce. Autor podejmuje również dialog dotyczący zasadności zniesienia państwowego monopolu na stosowanie środków przymusu bezpośredniego oraz przedstawia możliwe tego następstwa.

Słowa kluczowe: środki przymusu bezpośredniego, legalność użycia siły, bezpieczeństwo, porządek publiczny, policja w Polsce, Najwyższa Izba Kontroli, raport.

Abstract

Measures of direct coercion have always been a research area of broadly understood security sciences. This chapter analyses in detail the problem related to the use of direct coercion measures including firearms in Poland, on the example of the state police formation, established on the basis of the Police Act of 6th April 1990 (Journal Laws No U. 1990 No. 30 item 179). During the analysis, detailed

attention was paid to the report of the Supreme Audit Office, published on 14th July 2022 un. "Preparation of selected entities for public order tasks by means of direct coercion". In addition the perspective of the Police was also adopted and the reports of the use of direct coercion by this formation provided valuable analytical data. In order to better understand the legal and organizational context, a number of relevant legal regulations concerning the use and use of means of direct coercion were also analysed. A valuable source of information was also the doctoral thesis of A. Kubanek ut." Limitation of individual rights by use of direct coercion to ensure security and public order. This chapter presents a comprehensive analysis of the current situation, considering the two most important perspectives i.e. public official and civilian individual. The issue of dcm. Is presented in the context of the global crisis wave that recently originated during the pandemic, the Black Lives Matter strike waves as well as the migration crisis in Poland's east border. The author also engages in a dialogue on the legitimacy of the abolition of the state monopoly on the use of direct coercive measures and briefly presents the possible consequences of this.

Key words: Means of direct coercion, lawfulness of the use of force, safety, public order, police in Poland, Supreme Audit Office of Poland, report.

Wstęp

Przymus – słowo to od zawsze miało pejoratywny charakter, głównie z uwagi na tryb rozkazujący pochodzący od słowa „mus” – „musieć”. Przymus jest utożsamiony z zewnętrzną lub wewnętrzną siłą lub presją wywieraną na kimś w celu zmuszenia go do podjęcia danego działania lub jego zaniechania, bądź też zachowania się w sposób, który jest niezgodny z wewnętrznym przekonaniem jednostki, jej pragnieniem, wolą lub preferencjami. W życiu codziennym dochodzi do wielu sytuacji, w których obywatel, koegzystując z wszechobecnym aparatem państwowym, społecznym etc., jest świadkiem bądź sam doświadcza przymusu bezpośredniego. Dynamika wydarzeń towarzysząca styczności z przymusem bardzo często mąci obiektywny pogląd na całą sytuację, wskutek czego często dochodzi do błędnej analizy zjawiska przymuszania jednostki do określonych zachowań. Sytuacja tego charakteru zniekształca również prawidłowy osąd poprawności proceduralnej, moralnej czy też etycznej w czynnościach prowadzonych przez funkcjonariuszy aparatu państwowego.

W następstwie tego pojęciem „przymusu bezpośredniego” określana jest coraz szersza gama zachowań i działań podejmowanych z jednej strony przez jednostki oraz uprawomocnione w tym działaniu organy państwowe działające poprzez konkretne osoby.

Pojęcie przymusu można rozpatrywać w dwóch perspektywach. *Sensu largo* – jako każdy rodzaj umyślnego wpływu, tj. bezpośredniego oddziaływania jednego podmiotu wobec drugiego (wskazana kategoryzacja ukazuje możliwość wpływu na jednostkę poprzez działanie innej jednostki, jak i całego organu państwowego). W ujęciu *largo* przymus bezpośredni może być rozumiany stosunkowo obszernie, m.in. jako siła fizyczna, manipulacja, groźba itp. stosowana wobec jednostki i ograniczająca jej wolność, w tym swobodę decydowania o sobie samym. Wszystko to wywierane w celu wymuszenia określonych zachowań lub podporządkowania się poleceniom osoby przymuszającej. Kluczowym elementem przymusu jest narzucenie własnej woli wbrew woli podmiotu poddanego przymuszeniu¹.

Immanentnymi elementami, które tworzą definicję przymusu bezpośredniego, są:

- podstawa prawna,
- podmiot przymuszający,
- podmiot przymuszany,
- akt przymuszenia,
- następstwa aktu przymuszania.

Przymus bezpośredni *sensu stricte* jest jednoznacznie utożsamiany z aparatem państwowym. Są to prawnie uregulowane, usankcjonowane czynności i środki stosowane przez organy państwowe oraz poprzez uprawnione osoby-funkcjonariuszy, które działają w imieniu tych organów. Środki te są stosowane w celu wyegzekwowania posłuszeństwa oraz ochrony praw i wolności osób, jak i wszelkich dóbr chronionych prawem. Przymus ten stanowi zbiór bezpośrednich, skonkretyzowanych działań, podejmowanych przez aparat państwowy w odgórnie powziętym celu, jest realny, rzeczywisty oraz nieuchronny, zarówno w samym akcie, jak i jego następstwach.

Po transformacji ustrojowej lat 90. XX wieku w Polsce ukształtował się system polityczny w postaci republiki parlamentarnej, społeczeństwo jako suwerenny naród sprawujący władzę poprzez swych wybranych reprezentantów ukształtowało dzisiejszy ład systemowy, w którym to państwo, w ramach określania kompetencji i nakładania obowiązków, przyznało organom państwowym, działającym w jego imieniu, uprawnienia polegające na zastosowaniu przymusu. Jednakże organy te realizują to uprawnienie pośrednio, gdyż posługują się do tego wyszkolonymi, wyspecjalizowanymi oraz wyekwipowanymi jednostkami, tj. funkcjonariuszami, którzy bezpośrednio egzekwują prawo oraz ustawowe zadania swych mocodawców, tj. organów państwowych. Są to osoby, które pełnią służbę w danej formacji lub organie państwowym. Niemal wszyscy funkcjonariusze są upoważnieni przez państwo do stoso-

¹ T. Białek, *Terroryzm. Manipulacja strachem*, Wyd. EMKA, Warszawa 2005, s. 27; zob. też P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wyd. Znak, Kraków 2004, s. 383-385.

wania środków przymusu bezpośredniego, z kilkoma wyłączeniami, o czym mowa będzie w dalszej części artykułu. Ustawodawca użył konkretnego sformułowania „osoby uprawnione do stosowania środków przymusu bezpośredniego”, tak więc jest on stosowany w celu wyegzekwowania odgórnych decyzji i poleceń, których realizacja wymaga specjalnie nadanych kompetencji.

Istotna jest w tym miejscu refleksja nad nieuchronnością oraz władczością decyzji organów, które są przekierowywane funkcjonariuszom w celu ich realizacji.

Hierarchizacja oraz pewność nadejścia aktu przymusu bezpośredniego nadają temu zjawisku kontekst psychologiczny. Przymus polega na wywołaniu określonych dolegliwości w razie niepodporządkowania się władczyim decyzjom albo przynajmniej na zagrożeniu ich zastosowaniem.

Pojawienie się elementu zagrożenia zawiera elementy dyscypliny i strachu oraz ma na celu doprowadzić do podporządkowania się jednostki działającej wbrew prawu².

Przymus ma dwuaspektowy wymiar, w którym pierwszy zawsze poprzedza drugi:

1. psychiczny – w postaci zagrożenia, spowodowania określonych następstw, jak i sama świadomość o nadejściu środków fizycznych.
2. bezpośredni (fizyczny) – poprzez bezpośrednio użycie przymusu z zastosowaniem siły fizycznej, w konsekwencji pozbawia jednostki woli oraz możliwości kierowania samym sobą.

Element siły w stosowaniu przymusu bezpośredniego jest kluczowy, przez co często jest zamieniany terminologicznie z przymusem fizycznym³, siła stanowi także rozróżnienie typu stosowanego środka przymusu.

Przymus psychiczny ma na celu zmianę działania niepodporządkowanej jednostki poprzez „komunikację niewerbalną”, tj. wywarcie pożądanego wpływu, którego celem jest zmiana określonego zachowania. Działanie to ma na celu zmianę nastawienia psychicznego jednostki, by ostatecznie doprowadzić ją do podporządkowania bez konieczności użycia siły fizycznej. Przymus psychiczny rozumiany jako środek poprzedzający zastosowanie przymusu fizycznego powinien być stosowany bardzo precyzyjnie wobec konkretnej osoby po wystąpieniu ściśle określonych przesłanek. Istotą jest doprowadzenie do takiej sytuacji, w której jednostka niepodporządkowana zdaje sobie sprawę, że bezpośrednio zagrożenie w postaci siły fizycznej będzie wielokrotnie bardziej odczuwalne niż środki psychiczne, dzięki czemu odstępuje od kontynuacji negatywnych zachowań i zaczyna wykazywać posłuszeństwo⁴.

Przymus stosowany przez państwo wykazuje następujące cechy:

² P. Sztompka, *Socjologia – analiza społeczeństwa*, Kraków 2004, s. 384-385.

³ A. Gryniuk, *Przymus prawny. Studium socjologiczno-prawne*, UMK, Toruń 1994, s. 30-33.

⁴ *Ibidem*, s. 25.

- jest skupiony, co oznacza, że mogą go stosować wyłącznie organy państwa poprzez upoważnione osoby działające w ich imieniu i wyłącznie zgodnie z prawem,
- jest sformalizowany, czyli jest on regulowany przez przepisy prawa,
- jest legalny, co oznacza, że państwo ma możliwość legalnego posłużenia się różnymi środkami przymusu w celu wyegzekwowania własnych decyzji⁵.

Omawiając kwestie związane ze stosowaniem środków przymusu bezpośredniego należy zaznaczyć, że co do zasady podmiotem stosującym przymus jest jednostka państwowa (działająca w ramach administracji) do tego upoważniona, natomiast podmiotem zmuszanym czy też przymuszonym jest jednostka bądź grupa społeczna. Jednostka społeczna nieupoważniona nie może legalnie stosować przymusu bezpośredniego z użyciem siły fizycznej i psychicznej. Złamanie tej zasady jest bezpośrednim złamaniem powszechnie obowiązujących przepisów kodeksu karnego o statusie stosowania przemocy⁶. Jednakże prawo przewiduje wyjątki od reguły, tzw. okoliczności uchylające bezprawność czynu, takie jak: obrona konieczna⁷, stan wyższej konieczności, bądź też interwencje społeczne czy zatrzymanie obywatelskie. Na podstawie powyższego można stwierdzić, iż przymus bezpośredni nie leży tylko w gestii organów państwowych i ich funkcjonariuszy, lecz w pewnym stopniu został zaakceptowany społecznie drogą recepcji prawa zwyczajowego⁸.

Z drugiej strony szczególnie usytuowani oraz uprzywilejowani są funkcjonariusze, tj. osoby pełniące służbę w danej formacji czy organie państwowym. Jednym z głównych celów, do jakich powołano poszczególne formacje, jest zabezpieczenie porządku publicznego, recepcji prawa oraz troska o dobrostan społeczeństwa. By umożliwić funkcjonariuszom realizację ich zadań, organ państwowy nadał im możliwość stosowania środków przymusu, lecz jedynie w prawnie określonych sytuacjach. W przeciwieństwie do jednostek cywilnych, funkcjonariusze, działając w ramach prawa, nie ponoszą odpowiedzialności karnej za podejmowane środki przymusu. Jest to działanie w ramach przyznanych im kompetencji oraz obowiązków. Jednakże, jeżeli zastosowane przez funkcjonariusza środki przymusu zostaną uznane za bezprawne lub nieadekwatnie do konkretnej sytuacji, wówczas podlega on odpowiedzialności cywilnej oraz karnej.

Ostatnim elementem wieńczącym definicję przymusu jest sam akt przymusu, który polega na wzajemnych interakcjach świadomości i woli podmiotu stosującego przymus ze świadomością i wolą podmiotu przymuszanego. Dopiero zachowanie

5 J. Kuciński, *Podstawy wiedzy o państwie*, C.H. Beck, Warszawa 2003, s. 6-9.

6 Kodeks karny, art. 207 (Dz.U. 2022, poz. 1138).

7 M. Mozgawa, *Obrona konieczna w polskim prawie karnym*, Lublin 2013, s. 172-173.

8 P. Daniluk, *Stan wyższej konieczności jako okoliczności wyłączająca bezprawności karną czynu*, Warszawa 2007; A. Ludwiczek, *Ujęcie sprawy na gorącym uczynku przestępstwa jako pożądana forma „obywatelskiej” reakcji na przestępstwo a konstytucyjne standardy ochrony nietykalności i wolności osobistej*, Olsztyn 2010, s. 228-230.

przymuszanego, wbrew jego woli, pod wpływem świadomości i woli stosującego przymus, wskazuje na realizację tej formy nacisku⁹.

Następstwa bezpośredniej styczności ze środkami przymusu bezpośredniego są różnorodne, a niekiedy wręcz nieprzewidywalne w skutkach. Dotyczą one zarówno sfery czysto prawnej, jak i zasadności podjętych działań, których konsekwencją w każdym przypadku jest ograniczenie wolności oraz nietykalności osobistej jednostki. Zbyt drastyczne środki, mogące doprowadzić do zranienia lub nawet zgonu, uruchamiają ścieżkę proceduralną weryfikującą zasadność ich zastosowania, co w dalszej kolejności może prowadzić do wszczęcia postępowania związanego z odpowiedzialnością funkcjonariusza stosującego przymus. Dlatego też niezwykle istotne jest, aby państwo zapewniło bardzo precyzyjne ramy prawne stosowania środków przymusu, co ogranicza sytuacje przekraczania zakresu uprawnień oraz naruszania praw i wolności jednostek, wobec których środki te są stosowane.

Reasumując, należy podkreślić, że przymus stanowi narzędzie egzekwowania prawa, a stosujący przymus poświęcają się dla dobra społeczeństwa, by zapewnić mu bezpieczeństwo, porządek publiczny oraz zabezpieczyć powszechny stan poszanowania praw wolności i jednostki. Przymus bezpośredni stosowany jest wobec jednostek, które stwarzają zagrożenie zarówno dla siebie, jak i dla innych osób tworzących społeczeństwo¹⁰.

1. Państwowa wyłączność na stosowanie środków przymusu

W obecnym systemie polityczno-prawnym w Polsce tylko ustawodawca nadaje uprawnienia do stosowania środków przymusu danym organom i jednostkom pełniącym swe obowiązki w ramach służby. Żaden inny podmiot, niż ten wskazany przez państwo, nie może zgodnie z literą prawa stosować przemocy wobec innej jednostki w celu uzyskania jej posłuszeństwa. Państwowy monopol na stosowanie przemocy oznacza, iż nie ma innego odpowiednika w społeczeństwie, który jest legalnie uprawniony do stosowania środków przymusu, oraz takiego, który posiada tak znaczne zasoby ludzkie i materialne.

Pierwszym problemem występującym w sytuacjach stosowania środków przymusu w Polsce jest rozdzielenie odpowiedzialności między organem, czy też „patronem”, a jednostką upoważnioną do stosowania środków przymusu, m.in. funkcjonariuszem a osobami, którym nadano takie uprawnienia na drodze ustawy, lecz nie w celu realizacji ustawowych zadań a komercyjnie. W chwili nadużycia takich uprawnień przez pierwszą grupę, tj. organy państwowe i funkcjonariuszy, odpowiedzialność ponosi tylko państwo oraz jego organ. Natomiast w chwili nadużycia takiego

⁹ R. Tokarczyk, *Filozofia prawa*, Warszawa 2009, s. 286-287.

¹⁰ A. Kubanek, *Ograniczenie praw jednostki przez zastosowanie przymusu bezpośredniego w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Poznań 2017, s. 8-15.

uprawnienia przez podmiot komercyjny odpowiedzialność ulega rozmyciu oraz „wewnętrznej analizie proceduralnej”¹¹. Nie są to osoby działające w imieniu organu państwowego, lecz działają prywatnie na podstawie nadanych im ustawowo uprawnień.

Obecnie komercjalizacja stosowania środków przymusu jest jednym z czołowych problemów tego zagadnienia. Toczy się bowiem wiele debat nad komercjalizacją licznych państwowych obszarów, w ramach których stosowanie środków przymusu jest prawnie dozwolone, czy wręcz wskazane w niektórych sytuacjach. Jest to między innymi więziennictwo, ośrodki leczenia psychiatrycznego oraz ośrodki wychowawcze. Pojawiające się koncepcje zmian dotyczące np. więziennictwa polegają na utworzeniu nowych jednostek penitencjarnych, jednakże opartych na zasadach wolnorynkowych. Jednostki te mogłyby również stosować środki przymusu względem osadzonych. Jednakże służba więzienna jest formacją państwową, a jej nadrzędnym celem jest zapewnienie należytego sposobu odbywania kary, jak i zapewnienie bezpieczeństwa osadzonym, odbywającym taką karę oraz zapewnienie bezpieczeństwa na terenie całej jednostki. Komercjalizacja tego typu jednostek mogłaby zmienić priorytety całego systemu ze swych celów ustawowych i ideowych na naczelny cel, do którego dążą wszystkie podmioty gospodarcze, jakim jest zysk, a dopiero w następnej kolejności realizowanie zadań publicznych. Stanowiłoby to bezsprzecznie zagrożenie dla korzystania z uprawnień stosowania środków przymusu bezpośredniego, ponieważ owo przekroczenie nie stanowiłoby odpowiedzialności państwowej, lecz prywatnego podmiotu, który pełni funkcję dzisiejszej służby więziennej. Zatem zmieniałaby się również ścieżka prawna wyłącznie na cywilną i karną, z pominięciem odpowiedzialności państwowej za działalność funkcjonariuszy publicznych.

Identyczne problemy spotkałyby również jednostki lecznicze, szpitale czy zakłady poprawcze. Doprowadziłyby to do drastycznego wzrostu osób uprawnionych do stosowania środków przymusu bezpośredniego. W konsekwencji monopolizacja państwa na stosowanie środków przymusu uległaby z czasem marginalizacji, co doprowadziłoby również do problemów związanych z dochodzeniem roszczeń względem tych pokrzywdzonych jednostek, względem których powzięto zbyt rygorystyczne środki przymusu, nieadekwatne do sytuacji.

Z pewnością stopniowe bądź częściowe skomercjalizowanie ww. systemów państwowych odciążyłoby operacyjnie oraz funkcjonalno-administracyjnie ich pracę, jednakże z punktu widzenia bezpieczeństwa aparatu państwowego jest to rozwiązanie co najmniej ryzykowne. Bilans możliwych korzyści idących za tym rozwiązaniem byłby trudny w oszacowaniu. Z jednej strony pojawiłyby się nowe możliwo-

11 A. Kubanek, *Ograniczenie praw jednostki przez zastosowanie...*, op. cit., s. 14-15.

ści usprawnienia działalności państwowych organów stosujących środki przymusu, z drugiej – ryzyko utraty kontroli nad nadanym uprawnieniem, a skuteczność realizacji zadań publicznych oraz poszanowanie godności i wolności jednostki zostałyby przekierowana na barki jednostek prywatnych.

Autorytet państwa jako opiekuna oraz strażnika przestrzegania norm prawnych jest wartością, która nie powinna zostać nigdy naruszona. Społeczna akceptacja oraz aprobatą stosowania przez aparat państwowy środków przymusu ma znaczenie niezwykle doniosłe przy legitymizacji tych środków. Przymus niespełniający kryteriów zasadności w powszechnym odbiorze społecznym nie zostanie uznany za prawy¹².

Państwo, jego organy oraz funkcjonariusze powinni stosować przymus czy środki przymusu w taki sposób, aby społeczeństwo uznało go za słuszny i sprawiedliwy, należyty oraz zasługujący na powszechną akceptację. Akceptacja społeczna oznacza, że przymus stosowany jest w celu zapewnienia bezpieczeństwa oraz w celu przeciwdziałania ingerencji w ważne dla jednostki wartości oraz wolności, na co społeczeństwo jednoznacznie się godzi. Zatem jednostka uznaje stosowanie przymusu za słuszne i jest przekonana, że państwo w odpowiedniej sytuacji interweniuje i poprzez zastosowanie przymusu ochroni ważne dla niego wartości. Nie bez przyczyny to państwowe organy bezpieczeństwa cieszą się największym zaufaniem wśród społeczeństwa.

Wniosek nasuwa się samoczynnie oraz dotyczy wszystkich jednostek budżetowych: do usprawnienia działalności jednostek państwowych upoważnionych do stosowania środków przymusu niezbędne jest ciągłe finansowanie z budżetu państwa oraz dofinansowanie jednostek (np. w ramach funduszy celowych), w których odnotowywane są nieprawidłowości systemowe. Zniweluje to ryzyko utraty kontroli sprawowanej dotychczas przez państwo, jak i zwiększy to możliwości operacyjne obecnych formacji. Ten problem naświetliła Najwyższa Izba Kontroli w swej analizie dotyczącej bezpieczeństwa z dnia 14 lipca 2022 r.¹³, o czym będzie mowa w dalszej części niniejszej pracy.

2. Obszary stosowania środków przymusu bezpośredniego oraz jego rodzaje

Nadrzędnym aktem prawnym, regulującym kwestie związane ze stosowaniem przymusu bezpośredniego, jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.). Przewiduje ona możliwość ograniczenia zarówno praw jak i wolności w obszarze korzystania z konstytucyjnych przywilejów, w ujęciu art. 31 ust. 3, który stanowi, że „ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko

¹² J. Oniszczyk (red.), *Współczesne państwo w teorii i praktyce*, Wyd. SGH, Warszawa 2011, s. 59-60.

¹³ Najwyższa Izba Kontroli, *NIK o stosowaniu środków przymusu bezpośredniego przez policję*, Warszawa 2022, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/bezpieczenstwo/policja-srodki-przymusu.html>

wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”¹⁴. Powyższe zapisy jednoznacznie wskazują, iż ograniczenia wolności i praw w pewnych okolicznościach służą jedynie ich zabezpieczeniu i ochronie interesów zarówno państwa, jak i społeczeństwa, niemniej użycie tych środków stanowi istotną ingerencję i stąd poddane są one szczegółowej regulacji prawnej. Należy przy tym mieć na uwadze art. 32 ust 1, w myśl którego wszyscy obywatele są równi wobec prawa oraz mają prawo do równego traktowania przez władze.

Analiza powszechnie obowiązujących aktów prawnych, poza Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej, pozwoliła na przedstawienie grupy ustaw z kilku obszarów zastosowania środków przymusu bezpośredniego. Za element spajający ww. ustawy uznaje się wyodrębnioną grupę przepisów związanych z samym zastosowaniem środków przymusu bezpośredniego (zwanymi dalej jako: „ŚPB”), m.in. poprzez użycie siły fizycznej, różnią się one natomiast w swym docelowym zastosowaniu. Można więc wymienić kilka obszarów „ŚPB”, w których celowość odnosi się do:

- celów leczniczych,
- celów wychowawczych,
- celów zapewnienia prawidłowego toku postępowania (karnego, lub egzekucyjnego w administracji),
- celów zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Do grupy aktów prawnych, w których organ został upoważniony do stosowania środków przymusu w obszarze leczniczym czy też szeroko pojętej służbie zdrowia, można zaliczyć:

1. Ustawę z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. z 1994 r., Nr 111, poz. 535, z późn.zm.)¹⁵,
2. Ustawę z 22 listopada 2013 roku o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (Dz.U. z 2014, poz. 24)¹⁶,
3. Ustawę z dnia 26 października 1982 roku o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. z 1982 r., Nr 35, poz. 230, z późn. zm.)¹⁷,
4. Ustawę z dnia 5 grudnia 2008 roku o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. z 2008 r., Nr 234, poz. 1570, z późn. zm.)¹⁸.

Przymus stosowany w celach leczniczych polega na wymuszeniu pożądanых zachowań u osób znajdujących się pod opieką służby medycznej lub w placówkach

¹⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483).

¹⁵ Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. 1994 Nr 111, poz. 535).

¹⁶ Ustawa z dnia 22 listopada 2013 roku o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (Dz.U. z 2014, poz. 24).

¹⁷ Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. z 1982 r. Nr 35, poz. 230, z późn. zm.).

¹⁸ Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 roku o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. z 2008 r. Nr 234, poz. 1570, z późn. zm.).

zdrowotnych. Określone zachowanie umożliwia prawidłowe wykonywanie ustawowych bądź regulaminowych obowiązków opieki zdrowotnej. Przymus tego typu polega między innymi na:

- podawaniu leków osobie z zaburzeniami psychicznymi, która nie jest świadoma swojej aktualnej sytuacji, a uzasadnione jest to względami zdrowotnymi,
- iniekcji szczepiennej w celu przeciwdziałania chorobom zakaźnym i epidemiom,
- podaniu leku osobie w stanie nietrzeźwości.

Kolejną grupą aktów prawnych, w których organ został upoważniony do stosowania środków przymusu, stanowią ustawy poświęcone celom wychowawczym, wśród nich można wyróżnić:

1. Ustawę z dnia 9 czerwca 2022 roku o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. z 2022, poz. 1700)¹⁹.
2. Ustawa z dnia 24 maja 2013 roku o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. z 2013 r., poz. 628, z późn. zm.)²⁰.

Przymus bezpośredni stosowany w celach wychowawczych polega na wywarceniu wpływu czy oddziaływania na nieletniego, by przeciwdziałać zachowaniom niezgodnym z przyjętymi zasadami oraz prawem. Przymus ten jest niezwykle kontrowersyjny, ponieważ dotyczy bezpośrednio nieletnich, którzy wykazują głębokie tendencje niedostosowania społecznego, zaburzeń osobowościowych, charakteryzują się również zaburzeniami koegzystencji społecznej, poczucia własnej wartości czy poczucia bezpieczeństwa. Tak więc każdorazowe zastosowanie środków przymusu wobec tych jednostek może naruszyć długotrwałą pracę dydaktyczno-wychowawczą nad jego umiejętnościami czy dostosowaniem społecznym. Z pewnością podważy zaufanie do swoich przełożonych, tj. wychowawców, co w procesie resocjalizacji młodocianych i nieletnich jest kluczowym elementem powrotu na prawidłową ścieżkę dalszego rozwoju. Przymus bezpośredni stosowany w celach wychowawczych ma głównie za zadanie uzyskać od podopiecznego podporządkowanie się oraz szacunku do swego wychowawcy, jest także stosowany w celu kształtowania systemu wartości, pomaga w rozróżnianiu dobra od zła u osób niedostosowanych społecznie ze skłonnościami do demoralizacji²¹.

Kolejną oraz najistotniejszą z punktu widzenia niniejszego rozdziału grupą aktów prawnych stanowią ustawy, w których organ został upoważniony do stosowania środków przymusu:

¹⁹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 roku o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. 2022, poz. 1700).

²⁰ Ustawa z dnia 24 maja 2013 roku o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. z 2013 r., poz. 628, z późn. zm.).

²¹ A. Kubanek, *Ograniczenie praw jednostki przez zastosowanie przymusu bezpośredniego w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Poznań 2017, s. 26-27.

1. Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 1966 r., Nr 24, poz. 151, z późn. zm.)²².
2. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r., Nr 89, poz. 555, z późn. zm.)²³.
3. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1964 r., Nr 43, poz. 296, z późn. zm.)²⁴.
4. Ustawa z dnia 24 maja 2013 roku o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. z 2013 r., poz. 628, z późn. zm.)²⁵.

W ramach prawa procesowego oraz porządku publicznego środki przymusu odgrywają niezwykle istotną rolę z uwagi na to, że zapewniają prawidłowy tok postępowania, stwarzają odpowiednie warunki do wykonywania czynności procesowych, a także zapewniają ład oraz porządek publiczny. Działania organów państwowych w tym obszarze muszą być skuteczne, dlatego też są wyposażone w środki zapewniające wykonywanie poleceń, nakazów, zakazów oraz aktów administracyjnych. W tym miejscu należy dokonać sprecyzowania, ponieważ termin „środki przymusu bezpośredniego” został zdefiniowany zarówno w procedurze egzekucyjnej, jak i w procedurze „zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego”.

W pozostałych regulacjach, tj. karnej oraz cywilnej, ustawodawca użył określenia „środki przymusu bezpośredniego”, jednak bez akcentu na samą siłę fizyczną. W tych przypadkach podane są natomiast inne środki zastępcze. Przeanalizowana sytuacja legislacyjna ukazała kolejny problem związany ze środkami przymusu, tym razem jednak dotyczącym nomenklatury.

Przedstawione akty prawne dotyczą szeroko pojętego kręgu osób upoważnionych do stosowania środków przymusu bezpośredniego. Na podstawie wyżej przywołanych aktów prawnych opracowano zestawienie grup zawodowych upoważnionych do stosowania środków przymusu bezpośredniego (Tab. 1).

Tab. 1. Zestawienie grup zawodowych upoważnionych do stosowania środków przymusu bezpośredniego

Obszar zastosowania przymusu bezpośredniego	krąg osób upoważnionych do stosowania środków przymusu
wychowawczy	- wychowawca
lecniczy	- lekarz - pielęgniarka - kierujący akcją prowadzenia medycznych czynności ratunkowych

²² Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 1966 r. Nr 24, poz. 151, z późn. zm.)

²³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.).

²⁴ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.).

²⁵ Ustawa z dnia 24 maja 2013 roku o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. z 2013 r., poz. 628, z późn. zm.).

<p>prawidłowy tok postępowania oraz obszar zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego</p>	<ul style="list-style-type: none"> - pracownik organu egzekucyjnego wyznaczony do wykonywania czynności (egzekutor), - dłużnik zajętej wierzytelności, - funkcjonariusze Policji, ABW, AW, SKW, SWW, CBA oraz Straży Granicznej (jako asysta przy wykonywaniu czynności egzekucyjnych), - wierzyciel, - pracownik organu prowadzącego postępowanie (w przypadku postępowania karnego), - pracownik ochrony, - osoby uprawnione na podstawie ustawy o śpb i broni palnej.
---	---

Źródło: opracowano na podstawie pracy doktorskiej: A. Kubanek, *Ograniczenie praw jednostki przez zastosowanie przymusu bezpośredniego w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Poznań 2017.

Mając na względzie powyższe, przygotowano również zestawienie osób, wobec których organy państwowe, jak i ich upoważnieni pracownicy lub funkcjonariusze mogą stosować środki przymusu bezpośredniego (Tab.2) wraz z przesłankami ich użyciu (Tab. 3).

Tab. 2. Zestawienie osób, wobec których organy państwowe jak i ich upoważnieni pracownicy lub funkcjonariusze mogą stosować środki przymusu bezpośredniego

Obszary stosowania przymusu bezpośredniego	Osoby, wobec których może zostać użyty przymus bezpośredni
Leczniczy	<ul style="list-style-type: none"> - osoby z zaburzeniami psychicznymi, - pacjenci zakładów psychiatrycznych, - pacjenci jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, - osoby w stanie nietrzeźwości doprowadzone do izby wytrzeźwień, placówki lub jednostki policji, - osoby, które nie poddają się obowiązkowi szczeniennemu.
Wychowawczy	<ul style="list-style-type: none"> - osoby nieletnie umieszczone w określonych ośrodkach wychowawczych.
Prawidłowy tok postępowania oraz zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego	<ul style="list-style-type: none"> - osoba, wobec której prowadzi się egzekucję, - uczestnik danego postępowania, - osoby, których zachowanie wypełnia znamiona czynu zabronionego i zagraża życiu, zdrowiu lub inny dobrom jednostek.

Źródło: opracowano na podstawie pracy doktorskiej: A. Kubanek, *Ograniczenie praw jednostki przez zastosowanie przymusu bezpośredniego w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Poznań 2017.

Tab. 3. Zestawienie przesłanek pozwalających na użycie przymusu bezpośredniego

Obszar zastosowania przymusu bezpośredniego	Przesłanki
Lecznicy	<ul style="list-style-type: none"> - dopuszczenie się zamachu przeciwko życiu lub zdrowiu własnemu lub innej osoby, - dopuszczenie się zamachu przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu, - stworzenie zagrożenia dla życia lub zdrowia własnego lub innej osoby, - niszczenie lub uszkodzanie w sposób gwałtowny przedmiotów znajdujących się w otoczeniu, - poważne zakłócanie lub uniemożliwianie funkcjonowania określonego rodzaju placówki, - próby samowolnego opuszczenia placówki, - nawoływanie innych osób do ww. działań, - próby samowolnego oddalenia podczas przebywania poza placówką (np. w związku z udzielaniem świadczeń zdrowotnych), - kiedy dana osoba nie poddaje się obowiązkowi szczepienia
Wychowawczy	<ul style="list-style-type: none"> - dopuszczenie się zamachu przeciwko życiu lub zdrowiu własnemu lub innej osoby, - przeciwdziałanie czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu przeciwko życiu lub zdrowiu własnemu lub innej osoby, - ochrona porządku lub bezpieczeństwa, - niszczenie lub uszkodzanie w sposób gwałtowny przedmiotów znajdujących się w jej otoczeniu, - próby samowolnego opuszczenia placówki, - próby samowolnego oddalenia podczas przebywania poza placówką (np. w związku z udzielaniem świadczeń zdrowotnych), - wyegzekwowanie wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym poleceniem, - pokonanie biernego oporu,
Prawidłowy tok postępowania oraz zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego	<ul style="list-style-type: none"> - przy przeszukiwaniu, uzyskiwaniu i zabezpieczaniu dowodów, - jako sposób zabezpieczenia osoby oskarżonej dla wymiaru sprawiedliwości, - w celu umożliwienia wykonania grożącej oskarżonemu kary grzywny, przepadku, dla zabezpieczenia roszczeń powodu cywilnego, - w celu zapewnienia stawiennictwa osób wezwanych i wypełnienia przez nie wszelkich obowiązków procesowych, - w celu utrzymania powagi sądu, postępowanie egzekucyjne w administracji, - doprowadzenie do wykonania obowiązków podlegających egzekucji, - pokonanie oporu będącego przeszkodą w realizacji obowiązków.

Źródło: opracowano na podstawie pracy doktorskiej: A. Kubanek, *Ograniczenie praw jednostki przez zastosowanie przymusu bezpośredniego w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Poznań 2017.

Z przedstawionych danych jasno wynika, iż najobszerniejszy krąg osób, wobec których stosowanie przymusu bezpośredniego jest legalne, występuje w obszarze zapewnienia bezpieczeństwa oraz porządku publicznego. Stosowany przez służby przymus jest bardziej uniwersalny, ponieważ jest używany wobec najliczniejszej oraz ściśle nieokreślonej grupy osób. W tym miejscu należy również zaznaczyć, iż w kwestii obszaru zapewnienia prawidłowego toku postępowania stosowanie przymusu bezpośredniego jest dozwolone wobec każdej osoby, której działanie stanowi przeszkodę w wykonywaniu obowiązków przez osoby upoważnione. Jednakże stosowanie przymusu musi być warunkowane oporem tej osoby, który to opór stoi na przeszkodzie realizacji obowiązków poszczególnych osób – np. wykonania obowiązku objętego tytułem wykonawczym przez egzekutora czy zdyscyplinowanie publiczności podczas procesu karnego przez sędziego²⁶.

2.1 Zapewnienie bezpieczeństwa oraz porządku publicznego

Zagwarantowanie przez państwo bezpieczeństwa swym obywatelom wraz z rosnącą skalą możliwych zagrożeń stanowi coraz większe wyzwanie. Społeczeństwo, by sprawnie egzystować, potrzebuje poczucia bezpieczeństwa, zarówno osobistego, jak i swych dóbr oraz mienia. W celu zagwarantowania bezpieczeństwa państwo poprzez swe organy oraz ich egzekutorów stosuje szereg środków prawnych, które bardzo często ingerują w strefę praw i wolności jednostki, zapewniając jednocześnie ochronę tych praw innym jednostkom.

Można stwierdzić, iż pojęcia bezpieczeństwa i porządku publicznego są pojęciami jednoznacznie niesprecyzowanymi w polskim ustawodawstwie, co stwarza problemy w ich zdefiniowaniu. Pojęcia te występują bardzo często w zapisach aktów prawnych, przy czym ich zakres nie pokrywa się ze sobą, w wyniku czego pojęcia te stosowane są zamiennie²⁷. Pomimo trudności w ich dokładnym oddzieleniu, pojęcia te nigdy nie były oraz nie są jednoznaczne. W myśl Stanisława Pieprznego łączenie ze sobą tych terminów jest swego rodzaju narzędziem prawnym umożliwiającym wskazanie szerszego przedmiotu ochrony prawnej, z uwagi, iż jedno poprzedza drugie.

Analizując materiały źródłowe przedmiotu, by zdefiniować pojęcie bezpieczeństwa publicznego, można posłużyć się definicją Marka Lisieckiego, według którego bezpieczeństwo publiczne jest stanem nienaruszalności obiektywnego porządku prawnego (norm prawa publicznego), subiektywnych praw i dóbr osób (m.in. życia, zdrowia, wolności czy też godności), urządzeń i instytucji państwa (kolektywne

26 A. Kubanek, *Ograniczenie praw jednostki przez zastosowanie przymusu bezpośredniego w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Poznań 2017, s. 31-33.

27 S. Pieprzny, *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Rzeszów 2014, s. 12-15.

dobra chronione przynależnie do porządku konstytucyjnego) oraz innych organów władzy²⁸.

Porządek publiczny jest natomiast „uporządkowanym odpowiednimi przepisami, wolnym od zakłóceń, biegiem życia zbiorowego” jest to także ogół niepisanych zasad zachowania jednostki w miejscach publicznych, których przestrzeganie jest, według panujących poglądów, niezbędną przesłanką uporządkowanego współżycia obywateli we współczesnym państwie.

Jednostkami, wobec których ustawodawca uprawnia stosowanie środków przymusu bezpośredniego, mogą być praktycznie wszystkie jednostki przebywające na terytorium Polski. Ustawodawca nie zważa na wiek, płeć, status społeczny czy wykształcenie jednostek, wobec których można zastosować ŚPB, zważył natomiast na sytuacje, w których się znajdują oraz na sytuacje, które te jednostki tworzą. Powyższe „cenzusy” mają znaczenie dla funkcjonariuszy czy organów, na przykład na rodzaj czy częstotliwość zastosowania środków przymusu, niemniej nie wyłączają w ogóle ich stosowaniu. Jednakże ŚPB stosowane dla zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego mogą być użyte w stosunku do każdej jednostki. Natomiast krąg osób uprawnionych do stosowania przymusu w przypadku obszaru wychowawczego czy leczniczego jest znacznie węższy z uwagi na to, iż przymus ten może być stosowany wobec konkretnie określonej kategorii jednostek.

Do 2013 r. w polskim systemie prawnym funkcjonował szereg przepisów bezpośrednio dotyczących użycia środków przymusu bezpośredniego i broni palnej. Do tego czasu nie podejmowano próby ich ujednoczenia, problem ten spostrzegł Rzecznik Praw Obywatelskich Janusz Kochanowski, kierując do premiera Donalda Tuska swe wystąpienie w tej sprawie dnia 20 listopada 2007 r.

Istotnym czynnikiem przemawiającym za potrzebą podjęcia działań ujednoczenia oraz ustawowego uregulowania użycia środków przymusu bezpośredniego był wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 maja 2012 r. (sygn. K 10/11)²⁹. Trybunał orzekł, iż część przepisów dotyczących stosowania ŚPB min przez Policję, Straż Graniczną, Żandarmerię Wojskową, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencję Wywiadu, Centralne Biuro Antykorupcyjne i Służbę Celną upoważniająca do określenia na poziomie aktów wykonawczych, regulacji związanych z użyciem ŚPB jest niezgodna z art. 41 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 oraz z art. 92 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w wyniku czego przepisy:

1. art. 16 ust. 4 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1687)³⁰,

28 M. Lisiecki, *Zarządzanie bezpieczeństwem publicznym*, Warszawa 2011, s. 33-36.

29 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 Czerwca 2012 r., sygn. akt K10/11, poz. 627.

30 Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1687).

2. art. 24 ust. 3 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (Dz.U. z 2011 r. Nr 116, poz. 675, Nr 117, poz. 677, Nr 170, poz. 1015, Nr 171, poz. 1016 i Nr 230, poz. 1371)³¹,
3. art. 42 ust. 4 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz.U. Nr 123, poz. 1353)³²,
4. art. 25 ust. 3 ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz.U. z 2010 r. Nr 29, poz. 154)³³,
5. art. 15 ust. 3 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz.U. Nr 104, poz. 708)³⁴,
6. art. 68 ust. 8 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o Służbie Celnej (Dz.U. Nr 168, poz. 1323)³⁵ utraciły swą moc prawną wraz z dniem 5 czerwca 2013 r.³⁶.

Zaistniały stan prawny był główną siłą napędową, dzięki której podjęte próby określenia jednolitego i zamkniętego katalogu przypadków, w których użycie ŚPB przez upoważnione osoby jest zalegalizowane. Działania te zaowocowały obecnie funkcjonującą ustawą o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej³⁷. Ustawa reguluje wszystkie kwestie związane z zastosowaniem ŚPB, natomiast w ustawach poszczególnych formacji czy organów upoważnionych do stosowania ŚPB dokonano zmian legislacyjnych, polegających w głównej mierze na odesłaniu do rzeczowej regulacji dot. stosowania ŚPB.

Ustawa określa min:

1. Wszystkie formacje uprawnione do stosowania środków przymusu bezpośredniego, Art. 2 Ustawy 24 maja 2014 roku o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, są to:
 - funkcjonariusze Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego;
 - funkcjonariusze Agencji Wywiadu;
 - funkcjonariusze Służby Ochrony Państwa;
 - funkcjonariusze Służby Celno-Skarbowej;
 - funkcjonariusze Centralnego Biura Antykorupcyjnego;
 - strażnicy Państwowej Straży Łowieckiej;
 - strażnicy Państwowej Straży Rybackiej;
 - funkcjonariusze Policji;
 - funkcjonariusze i żołnierze Służby Kontrwywiadu Wojskowego;
 - funkcjonariusze Służby Więziennej;
 - funkcjonariusze i żołnierze Służby Wywiadu Wojskowego;

31 Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (Dz.U. z 2011 r. Nr 116, poz. 675, Nr 117, poz. 677, Nr 170, poz. 1015, Nr 171, poz. 1016 i Nr 230, poz. 1371).

32 Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz.U. Nr 123, poz. 1353).

33 Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz.U. z 2010 r. Nr 29, poz. 154).

34 Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz.U. Nr 104, poz. 708).

35 Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r.

36 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego..., op. cit.

37 Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U., poz. 628).

- strażnicy straży gminnych (miejskich);
 - funkcjonariusze Straży Granicznej;
 - strażnicy Straży Leśnej;
 - funkcjonariusze Straży Marszałkowskiej;
 - funkcjonariusze Straży Ochrony Kolei;
 - funkcjonariusze Straży Parku;
 - żołnierze Żandarmerii Wojskowej lub wojskowych organów porządkowych³⁸.
2. Ustawa wymienia rodzaje środków przymusu bezpośredniego, które są używane lub wykorzystywane przez uprawnione do tego podmioty, są to m.in.:
- siła fizyczna w postaci technik: transportowych, obrony, ataku lub obezwładnienia;
 - kajdanki: zakładane na ręce, nogi lub zespolone;
 - kaftan bezpieczeństwa;
 - pas obezwładniający;
 - siatka obezwładniająca
 - kask zabezpieczający;
 - pałka służbowa;
 - wodne środki obezwładniające;
 - pies służbowy;
 - koń służbowy;
 - pociski niepenetracyjne;
 - chemiczne środki obezwładniające w postaci: ręcznych miotaczy substancji obezwładniających, plecakowych miotaczy substancji obezwładniających, granatów łzawiących, innych urządzeń przeznaczonych do miotania środków obezwładniających;
 - przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej;
 - cela zabezpieczająca;
 - izba izolacyjna;
 - pokój izolacyjny;
 - kolczatka drogowa i inne środki służące do zatrzymywania oraz unieruchamiania pojazdów mechanicznych;
 - pojazdy służbowe;
 - środki przeznaczone do pokonywania zamknięć budowlanych i innych przeszkód, w tym materiały wybuchowe;
 - środki pirotechniczne o właściwościach ogłuszających lub ośniewających³⁹.

38 Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu..., op. cit.

39 Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu..., op. cit.

3. Ustawa szczegółowo określa przypadki legalnego używania lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego;
 - wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem; odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
 - przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby; przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego; przeciwdziałania bezpośredniemu zamachowi na ochraniające przez uprawnionego obszary, obiekty lub urządzenia;
 - ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez uprawnionego; przeciwdziałania zamachowi na nienaruszalność granicy państwowej w rozumieniu art. 1 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej;
 - przeciwdziałania niszczeniu mienia; zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia; ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą; zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą⁴⁰.
4. Zasady używania lub wykorzystania środków:

By uniknąć niebezpieczeństwa oraz niepożądanych efektów związanych z użyciem przymusu bezpośredniego wobec sprawców naruszających porządek i bezpieczeństwo publiczne, służby w pierwszej kolejności prowadzą działania zmierzające do zażegnania konfliktu bez konieczności zastosowania siły w jakiegokolwiek formie. Tego typu podejście jest najkorzystniejsze dla jednostki naruszającej ład publiczny, jak i jest najbezpieczniejsze dla obydwu stron, nie narażając ich choćby na nieodwracalne skutki podejmowanych czynności. Użycie lub wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego przez uprawnionych powinno odbywać się na zasadach wynikających z ustawy, są to:

- Zasada legalizmu – zgodnie z którą uprawniony podmiot ma prawo użyć lub wykorzystać środki przymusu bezpośredniego wyłącznie realizując swoje zadania ustawowe i jednocześnie zmierzając do osiągnięcia celów określonych w ustawie,
- Zasada konieczności i proporcjonalności – nakazująca używania lub wykorzystania śpb w sposób niezbędny do osiągnięcia celów tego użycia lub wykorzystania, proporcjonalnie do stopnia zagrożenia, wybierając środek o możliwie jak najmniejszej dolegliwości,
- Zasada szkody minimalnej – zgodnie z którą SPB używa się lub wykorzystuje w sposób niezbędny do osiągnięcia celów tego użycia lub wykorzystania,

⁴⁰ Ibidem.

proporcjonalnie do stopnia zagrożenia, wybierając środek o możliwie jak najmniejszej dolegliwości,

- Zasada łączenia środków – w przypadku, gdy uzasadniają to okoliczności zdarzenia, uprawniony może użyć jednocześnie więcej niż jednego śpb lub wykorzystać jednocześnie więcej niż jeden taki środek, na zasadach określonych w tej ustawie⁴¹.

Istotnym rozróżnieniem w omawianym zagadnieniu jest różnica między pojęciem użycia i wykorzystania środków przymusu bezpośredniego. Na przykładzie broni palnej w rozumieniu litery prawa bronią palną jest każda przenośna broń lufowa przeznaczona do miotania, lub która może być przystosowana do miotania jednego bądź większej liczby pocisków w wyniku działania materiału miotającego. Uwzględniając broń palną w kontekście użycia lub wykorzystania ŚPB, użyciem jest oddanie strzału w kierunku osoby z zastosowaniem amunicji penetracyjnej, natomiast wykorzystaniem jest oddanie strzału z amunicji penetracyjnej w kierunku zwierzęcia, przedmiotu lub w innym kierunku niestwarzającym zagrożenia dla osoby, lecz m.in. stwarzającej zagrożenie dla funkcjonariusza. Ta sama zasada tyczy się innych środków przymusu bezpośredniego, np. pałka służbowa, siatka obezwładniająca, czy też siła fizyczna w postaci ataku, obrony, technik obezwładnienia poprzez stosowanie m.in. wodnych środków obezwładniających, pocisków niepenetracyjnych, chemicznych środków obezwładniających lub przedmioty służące do obezwładniania za pomocą energii elektrycznej. Podstawową zasadą jest rozróżnienie obiektu, wobec którego stosuje się ŚPB., wykorzystanie zawsze odnosi się do sytuacji, w której obiektem nie jest człowiek, lecz np. zwierzę, którego zachowanie zagraża bezpośrednio życiu lub zdrowiu funkcjonariusza, natomiast użycie odnosi się literalnie do zastosowania ŚPB wobec człowieka, którego zachowanie wskazuje na brak podporządkowania się bezpośrednim instrukcjom funkcjonariusza⁴².

Wprowadzając ustawę o ŚPB ustawodawca tym samym wyłączył spod stosowania teże ustawy środki przymusu przewidziane na mocy następujących aktów:

- Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej⁴³,
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi⁴⁴,
- Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej⁴⁵ oraz ustawy z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej⁴⁶ – w zakresie działań podejmowanych wobec statków morskich i powietrznych,

41 st. asp. A. Kukułka, asp. K. Głowacki, Szkoła Policji Katowice, *Środki przymusu bezpośredniego – Tablice poglądowe*, Katowice 2014, s. 15.

42 Ibidem, s. 15-16.

43 Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1967 Nr 44 poz. 220)

44 Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. 1982 Nr 35, poz.230).

45 Ustawa z dnia 12 października 1992 r. o Straży Granicznej (Dz.U. 2023, poz. 1080).

46 Ustawa a dnia 12 października 1992 r. o ochronie granicy państwowej (Dz.U. 1990 Nr 98, poz. 461).

- Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego⁴⁷,
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt⁴⁸,
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi⁴⁹,
- Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób⁵⁰.

2.2 O Policji

Policja jest największą spośród wszystkich umundurowaną i uzbrojoną formacją służącą społeczeństwu polskiemu, którą ustawodawca wyznaczył do zapewnienia ochrony i bezpieczeństwa społecznego oraz do utrzymania i zapewnienia porządku publicznego (art. 1 ustawy o policji⁵¹). W przeciwieństwie do Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego czy Żandarmerii Wojskowej zadania Policji ukierunkowane są głównie na ochronę bezpiecznego funkcjonowania życia społecznego.

Analizie problemowej dotyczącej stosowania środków przymusu bezpośredniego w Polsce z uwzględnieniem broni palnej zostanie poddana formacja Policji, z uwagi, iż jest ona najliczniejszą formacją upoważnioną do stosowania środków przymusu bezpośredniego. Według danych przedstawionych przez Informacyjny Serwis Policyjny (dalej ISF) z dnia 31 grudnia 2022 r. liczba zatrudnionych funkcjonariuszy policji wyniosła 101 000 przy 105 309 zaplanowanych etatów. W opinii ISFu jest to rekordowa ilość zatrudnionych funkcjonariuszy na przełomie ostatnich trzech dekad⁵². Od początków pierwszej dekady XXI wieku ilość zatrudnionych policjantów niezaprzeczalnie ulega jednostajnie przyśpieszonemu wzrostowi, niemniej jednak rok 2017, tzw. rok światowego kryzysu, okazał się rokiem najlepszym dla poprawy stanu kadrowego polskiej Policji. Fakt ten nasuwa pewne refleksje dotyczące obszaru ŚPB oraz jego funkcjonowania w polskim społeczeństwie. Jednostki cywilne, obserwując otaczający je i narastający stan kryzysu światowego, stając naprzeciw determinizmowi społecznemu, wstępują w szeregi służb czy formacji mundurowych, by zapobiec sytuacji zagrożenia czy niebezpieczeństwa (oczywiście jest również szereg innych czynników, jak: ekonomiczne, statusu społecznego itp. jednakże przedstawiony jest jednym z istotniejszych). Jest to najlepszym potwierdzeniem społecznej legalizacji, akceptacji oraz zezwolenia społecznego na stosowanie środków przymusu, tzn. ludzie, chcąc zaradzić zagrożeniom, będąc świadomi faktu, iż tylko pań-

47 Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. 1994 Nr 111, poz. 535).

48 Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 o ochronie zwierząt (Dz.U. 1997 Nr 111, poz. 724).

49 Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. 2008 Nr 234, poz. 1570).

50 Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (Dz.U. 2013, poz. 24).

51 Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji Art. 1 (Dz.U. 1990 Nr 30 poz. 179).

52 Informacyjny Serwis Policyjny – Wiadomości dla policjantów i pracowników, Rekordowy stan zatrudnienia w polskiej Policji, 31.13.2022 r.

stwo posiada środki prawne oraz materialne do zapewniania społeczeństwu bezpieczeństwa, wstępują w szeregi formacji państwowych, kierując się wyłącznie chęcią wsparcia tego działania prowadzonego przez państwo, czyli zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego. W przedstawionym okresie nie tylko formacja Policji odnotowała wzrost zainteresowanych, to samo tyczy się Straży Granicznej, Służby Więziennej oraz Wojska Polskiego, m.in. poprzez utworzone Wojska Obrony Terytorialnej⁵³.

Podstawowym aktem prawnym regulującym funkcjonowanie Policji jest ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji⁵⁴. Zgodnie z zapisami ustawy Policja jest „umundurowaną i uzbrojoną formacją służącą społeczeństwu i przeznaczona jest do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego”⁵⁵. Ustawodawca przedstawił również podstawowe i najistotniejsze zadania tej formacji, do których należą m.in.:

- ochrona życia oraz zdrowia ludzi jak i mienia przed bezprawnymi działaniami naruszającymi te dobra,
- ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym m.in. zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania,
- inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie przestępczości oraz współdziałanie w tym zakresie z innymi organami państwowymi, samorządowymi, a także organizacjami społecznymi,
- wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców,
- nadzór nad specjalistycznymi uzbrojonymi formacjami ochronnymi w zakresie określonym w odrębnych przepisach,
- kontrola przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną lub obowiązujących w miejscach publicznych,
- gromadzenie, przetwarzanie i przekazywanie informacji kryminalnych,
- współdziałanie z policjami innych państw oraz organizacjami międzynarodowymi⁵⁶.

Ustawodawca określa również podstawowe czynności Policji możliwe do podjęcia w celu realizacji swych ustawowych ww. celów. W granicach Ustawy o Policji funkcjonariusze wykonują czynności operacyjno rozpoznawcze (np. ustalenia na temat zdarzeń kryminalnych), dochodzeniowo śledcze (prowadzenie dochodzenia w sprawie zaistniałego zdarzenia) i administracyjno porządkowe (przede wszystkim działania prewencyjne), które mają na celu:

53 Ministerstwo Obrony Narodowej, Plan Budowy WOT, Warszawa 2016, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/plan-budowy-wot>.

54 Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji Art. 1 (Dz.U. 1990 Nr 30, poz. 179).

55 Ibidem.

56 Ibidem.

- rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń,
- poszukiwanie osób ukrywających się przed organami ścigania lub wymiaru sprawiedliwości,
- poszukiwanie osób, które na skutek wystąpienia zdarzenia uniemożliwiającego ustalenie miejsca ich pobytu należy odnaleźć w celu zapewnienia ochrony ich życia, zdrowia lub wolności, zwanych dalej „osobami zaginionymi”⁵⁷.

Policjanci wykonujący wyżej wymienione czynności mają obowiązek respektowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka. W celu skutecznej realizacji swoich zadań funkcjonariusze mają także prawo ukarać mandatem osoby popełniające wykroczenie, w tym zastosować środek oddziaływania wychowawczego, jakim jest pouczenie oraz mogą stosować środki przymusu bezpośredniego wobec obywateli, wobec których prowadzą swe ustawowe czynności⁵⁸.

2.3 Problemy ze stosowaniem i kontrolowaniem środków przymusu bezpośredniego

W wywiadzie z dnia 18 lutego 2020 r. dla Defence24 przeprowadzonym w programie InfoSecurity24 przez dra Jacka Raubo z inspektorem Mariuszem Ciarką – rzecznikiem prasowym Biura Komendanta Głównego Policji⁵⁹, inspektor na postawione mu pytanie „Czy w Polsce jest problem ze stosowaniem ŚPB?” stwierdził jasno, iż środki przymusu bezpośredniego są powszechnie stosowane przez wszystkie formacje mundurowe państw świata w tym Polski. W Polsce przy tak dużej ilości zatrudnionych funkcjonariuszy Policji, w liczbie ponad 103 tysięcy, nie jest możliwe całkowite zniwelowanie sytuacji związanych z nadużyciem stosowania ŚPB w sytuacjach wymagających interwencji Policji, czy też sytuacji z niestosownym użyciem tych środków. Według danych przytoczonych przez inspektora policja corocznie wykonuje ponad 200 tysięcy konwojów, w których konwojowanych jest ponad 300 tysięcy osób, nie wliczając w to doprowadzeń, zatrzymań czy przypadków związanych z interwencjami z użyciem ŚPB, liczba ta zwiększyłaby się wtedy co najmniej trzykrotnie, przy czym w 2019 r. zostały stwierdzone 4 nieprawidłowości, tak więc stanowi to znikomy promil stwierdzonych skarg. Od 2013 do 2018 r. skazano zaledwie 25 policjantów za przekroczenie uprawnień w stosowaniu ŚPB. Odwracając tę narrację, tj. ukazując sytuację, w której to funkcjonariusze Policji stojący na straży porządku publicznego stają się ofiarami jednostek pozbawionych możliwości korzystania ze środków przymusu (tak więc popełniają zbrodnię lub występki), statystyka wykazuje bardzo niepokojące dane.

⁵⁷ Art. 14, Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji Art. 1 (Dz.U. 1990 Nr 30, poz. 179).

⁵⁸ Art. 14 ust. 3, Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji Art. 1 (Dz.U. 1990 Nr 30, poz. 179).

⁵⁹ Defence24, InfoSecurity24.PL, *Czy Policja ma problem ze stosowaniem ŚPB?*, Jacek Raubo, 18.02.2020 r., <https://www.youtube.com/watch?v=DYZBZrDq74&t=1277s>

Od 2017 do 2020 r. średnia liczba wszczętych postępowań z powodu naruszenia nietykalności cielesnej funkcjonariusza Policji na podstawie art. 222 Kodeksu karnego⁶⁰, wynosi 2 662 w skali roku, z czego liczba stwierdzonych przestępstw wynosi średnio 4 084 (Tab. 4).

Tab. 4 Zestawienie ilościowe wszczętych postępowań z powodu naruszenia nietykalności cielesnej funkcjonariusza Policji na podstawie art. 222 Kodeksu karnego

Naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza (art. 222)		
Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2020	2 481	3 851
2019	2 735	4 068
2018	2 770	3 957
2017	2 978	4 460

Źródło: opracowano na podstawie danych statystycznych prowadzonych przez Policję – <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-10/63530,Naruszenie-nietykalnosci-cielesnej-funkcjonariusza-art-222.html>

Od 2017 do 2020 r. średnia liczba wszczętych postępowań z powodu znieważenia funkcjonariusza Policji na podstawie art. 226 Kodeksu karnego⁶¹ wynosi 4 854 w skali roku, z czego liczba stwierdzonych przestępstw wynosi średnio odpowiednio 7 916 (Tab. 5).

Tab. 5 Zestawienie ilościowe wszczętych postępowań z powodu znieważenia funkcjonariusza Policji na podstawie art. 226 Kodeksu karnego

Znieważenie funkcjonariusza (art. 226)		
Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2020	4 717	7 564
2019	5 044	7 873
2018	4 809	7 553
2017	5 390	8 674

Źródło: opracowano na podstawie danych statystycznych prowadzonych przez Policję - <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-10/63531,Czynna-napasc-art-226.html>

60 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Art. 222 (Dz.U. 1997 Nr 88, poz. 553).

61 Ibidem.

Od 2017 do 2020 r. średnio liczba wszczętych postępowań z czynnej napaści funkcjonariusza Policji na podstawie art. 223 Kodeksu karnego⁶² wynosi 217 w skali roku, z czego liczba stwierdzonych przestępstw średnio wynosi 267 (tab. 6).

Tab. 6. Zestawienie ilościowe wszczętych postępowań z powodu czynnej napaści na funkcjonariusza Policji na podstawie art. 223 Kodeksu karnego

Czynna napaść (art. 223)		
Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2020	223	267
2019	215	247
2018	196	243
2017	232	314

Źródło: opracowano na podstawie danych statystycznych prowadzonych przez Policję - <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-10/63531,Czynna-napasc-art-223.html>

Przytoczonych przypadków z całą pewnością jest kilkakrotnie więcej, jednak z uwagi na specyfikę pracy Policji nie są za każdym razem zgłaszane zarówno ze względu na powtarzalność tych wydarzeń, jak i z obawy przed stygmatyzacją wewnątrzgrupową, tj. lęku przed ujawnieniem, upublicznieniem wydarzeń, które miały miejsce.

W odpowiedzi na przytoczone przez inspektora Ciarkę dane, rzecznik prasowy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich mec. Michał Hara stwierdził, iż kwestia ujawniania zaskarżonych działań Policji jest problematyczna. Kwestia potwierdzonych skarg jest kluczowa w wykazaniu oraz określeniu konkretnych nadużyć w stosowaniu ŚPB przez funkcjonariuszy Policji i przekroczenia przez nich ram prawa. Niestety z uwagi na znikomość tego zjawiska jest ono zaliczane do tzw. szarej strefy prawnej. Osoba, która bezpośrednio doświadcza na sobie przekroczenia prawa przez funkcjonariusza policji poprzez niewłaściwe lub zbyt intensywne zastosowanie SPB, staje się de facto i de iure ofiarą poprzez naruszenie art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁶³, co więcej taka jednostka ma duży problem z wykazaniem tego zajścia z uwagi na to, iż to właśnie na niej ciąży odpowiedzialność całego zajścia, a zazwyczaj temu zjawisku towarzyszy brak świadków bądź też przewaga „dowodowa” w postaci solidarności wewnątrz środowisk funkcjonariuszy. Mec. Hara zwrócił uwagę na brak sygnalistów

62 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Art. 223 (Dz.U. 1997 Nr 88, poz. 553).

63 Europejski Trybunał Praw Człowieka, *Konwencja o Ochronie praw Człowieka i Podstawowych Wolności* zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Rzym 4 listopada 1950 Art. 3 (Dz.U. 61 Nr 1255, poz. 284).

wewnątrz środowisk funkcjonariuszy, czyli konkretnych osób, które zgłaszałyby przypadki nadużyć ŚPB. Obecnie te osoby nie są chronione przed tym, by nie ponieść negatywnych skutków tego, iż zwracają uwagę na nieprawidłowości w stosowaniu ŚPB przez funkcjonariuszy wewnątrz własnej formacji. Skala tych przypadków z perspektywy analitycznej nie odbiega jednakże od średniej państw europejskich, niemniej takie zdarzenia są regularnie zgłaszane do biura Rzecznika Praw Obywatelskich.

2.3. NIK o problemach stosowania środków przymusu bezpośredniego

Najwyższa Izba Kontroli w 2021 r. opublikowała raport sporządzony na podstawie udostępnionych danych przez Komendę Główną Policji. Z danych jednoznacznie wynika, iż w Polsce problem związany ze stosowaniem środków przymusu bezpośredniego jest realnym problemem, z którym spotykają się zarówno funkcjonariusze, jak i jednostki wobec których przymus bezpośredni jest stosowany, niemniej są to sytuacje sporadyczne. NIK w przedstawionej analizie stwierdził również, iż jednostki organizacyjne Policji były dobrze przygotowane do zapobiegania zagrożeniom bezpieczeństwa publicznego przywracania zakłóconego ładu i porządku publicznego z wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego. Szczegółowa analiza danych przez NIK była dodatkowo obciążona problemem z weryfikacją danych statystycznych, bowiem Policja jest zwolniona z dokumentowania oraz prowadzenia statystyk w zakresie użycia lub stosowania środków przymusu bezpośredniego. Uwzględniając gamę ŚPB wyszczególnionych w ustępie 2.1 oraz biorąc pod uwagę szeroki zakres i charakter realizowanych przez policjantów zadań, podczas których mogą być stosowane owe środki, m.in. interwencje, doprowadzenia, konwoje czy też pomoc bądź asysta innym służbom lub organom, zabezpieczenia imprez masowych czy też działania operacyjne i procesowe, nie jest możliwe dokładne wyliczenie ilości sytuacji stosowania środków przymusu. Wyjątkiem jest stosowanie paralizatorów elektrycznych, zgodnie z dyspozycją kierownictwa Policji w 2013 r. zobowiązano Biuro Prewencji KGP do gromadzenia danych statystycznych, które są następnie pozyskiwane z komend wojewódzkich, policji stołecznej, Centralnego Biura Śledczego Policji oraz Centralnego Pododdziału Kontrterrorystycznego Policji „BOA”, na potrzeby opracowania „Informacji dotyczącej przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej podczas realizacji czynności służbowych”.

Reasumując, należy podkreślić, iż zarówno NIK jak i Rzecznik Prasowy biura Komendanta Głównego Policji, informują, iż ilość sytuacji, w których zastosowane środki przymusu okazały się nieodpowiednie lub nieodpowiednie było ich zastosowanie w ogóle, jest problemem, jednakże niemożliwym do całkowitego zniwelowania. Przyczyną jest natura ludzka. Cytując słowa inspektora Ciarki „Nie ma przypadków, w których założone kajdanki odebrałyby komuś życie, znam natomiast zbyt

wiele przypadków, kiedy ich brak skutkowało jego utratą⁶⁴. Opinia publiczna bacznie obserwuje oraz uwypukla wszelkie domniemane przypadki „nadużycia” ŚPB stosowanego przez Policję, głównie z uwagi na zdobycie nowych czytelników czy słuchaczy. W swych działaniach propagandowych media zazwyczaj sugerują się opinią pseudo badaczy oraz przypadkowych laików i nie zwracają uwagi na to, iż funkcjonariusze Policji są normalnie funkcjonującymi jednostkami społecznymi, które tak samo jak reszta społeczeństwa obawia się o swoje życie, w szczególności w tej pracy, która wiąże się z częstym ryzykiem zagrożenia życia czy zdrowia. Jednakże sama obawa o własne życie w niebezpiecznych sytuacjach nie usprawiedliwia wszystkich przypadków związanych z nadużyciem ŚPB. NIK wskazuje szereg problemów systemowych, które mają bezpośredni wpływ na jakość oraz skuteczność wykonywania przez Policję swych zadań w tym zakresie, i które zbierają swe żniwa w sytuacjach nadużycia ŚPB, jak i w przytoczonych powyżej sytuacjach związanych ze znieważeniem, naruszeniem nietykalności cielesnej czy też czynną napaścią na funkcjonariusza. Wśród wskazanych nieprawidłowości znajdują się następujące obszary:

- A. system szkoleniowy – zbyt częste zmiany w ilości godzin szkolenia podstawowego, braki merytoryczne zawarte w programie szkoleniowym,
- B. logistyka – braki zaopatrzeniowe,
- C. zakres czynności – zbyt duża ilość zatrzymań – powiązana z pkt 1.

Według analizy NIK polska Policja przez ostatnie kilkanaście lat zmagająca się z wyzwaniem związanym z systemem szkoleniowym swych funkcjonariuszy, w tym kadry kierowniczej. Dotychczas jedynym obowiązkowym szkoleniem dla funkcjonariuszy Policji jest kurs podstawowy przeprowadzany podczas szkolenia w szkole policyjnej, przechodzi je każdy po dołączeniu do służby. Długość tego szkolenia w wymiarze godzinowym zmieniała się kilkakrotnie na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat. W 2005 r. szkolenie obowiązkowe trwało aż 1 583 godziny, jednak już w 2007 r. zostało skrócone do 997 godzin. Po dekadzie, w której długość szkolenia wynosiła 997 godzin, na podstawie decyzji Komendanta Głównego Policji zwiększono tę liczbę do 1 123 godzin, głównie z uwagi na stale rosnące wyzwania w obszarze bezpieczeństwa oraz zmieniające się potrzeby służby.

W okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. szkolenie podstawowe zostało drastycznie skrócone do 455 godzin, co stanowiło bezpośrednią reakcję na ograniczenia związane z sytuacją zdrowotną szkolonych funkcjonariuszy, jak i całego społeczeństwa. Jednak w okresie zmniejszonej zachorowalności na COVID m.in. poprzez wprowadzone masowe szczepienia, zwiększono liczbę godzin do 742 oraz następnie podczas „odwilży” covidowej do 1 123h. Biuro Rzecznika Komendanta Głównego Policji jak i sam rzecznik uzasadniali w mediach tę decyzję dostosowaniem się do zmienia-

64 Defence24, InfoSecurity24.PL, Czy Policja ma problem ze stosowaniem ŚPB?, Jacek Raubo, 18.02.2020 r., <https://www.youtube.com/watch?v=DYZBZrDq74&t=1277s>

jących warunków. Pomimo starań na ulicach służby pełnią policjanci, których poziom wykształcenia może być w dalszym ciągu niewystarczający. Sami uczestnicy szkolenia podstawowego w ankietach wskazują na konieczność zwiększenia liczny godzin zajęć praktycznych m.in. z taktyki i techniki interwencji, a także ćwiczeń strzeleckich, aby lepiej przygotować się do realnych sytuacji, z jakimi mogą się spotkać w trakcie pełnienia służby na rzecz społeczeństwa⁶⁵.

W ocenie NIK nie tylko ilość godzin szkolenia podstawowego powinna ulec zmianie, lecz także sam program szkolenia. Obecny system przygotowujący funkcjonariuszy do zadań związanych z użyciem i wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego i broni palnej jawi się jako pełen braków merytorycznych. Obecne procedury nie gwarantują pełnej realizacji zgłaszanych potrzeb, szczególnie w zakresie kursów ogólnopolicyjnych, dotyczących taktyki, interwencji oraz specjalistycznych kursów dla średniej kadry dowódczej oddziałów prewencji Policji, czy też szkoleń z obsługi broni palnej w warunkach zbliżonych do rzeczywistych. W kwestii szkoleń zwiększających umiejętności strzeleckie funkcjonariuszy Izba Kontroli zwróciła również uwagę, iż od 1995 r. ministerstwo nie wydało do tej pory przepisów wykonawczych do ustawy prawo budowlane⁶⁶ dotyczące strzelnic. W konsekwencji tej zwłoki, sięgającej ponad 28 lat, strzelnice są oraz będą użytkowane bez powszechnie obowiązujących przepisów prawnych (poza wewnętrznym regulaminem tego typu obiektów), w szczególności w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa ich użytkownikom oraz osobom postronnym tam przebywającym⁶⁷.

W 2019 r. Policja zdołała zaspokoić jedynie 45% potrzeb szkoleniowych na kursach specjalistycznych, które obejmowały tematykę ŚPB. W okresie pandemii, z powodów narzuconych ograniczeń, zaspokojenie potrzeb szkoleniowych spadło drastycznie do 10%, co oznacza, że jedynie co dziesiąty policjant, zgłoszony do przeszkolenia, uczestniczył w zajęciach. Badany okres wykazał również, że niewielki odsetek kadry zarządzającej policji ukończył specjalistyczne kursy dla dowódców akcji i operacji policyjnych. W latach 2019-2021 w pięciu komendach wojewódzkich żaden funkcjonariusz nie uczestniczył w powyższym kursie m.in. Komenda Wojewódzka w Katowicach, Łodzi, Olsztynie, Krakowie oraz Szczecinie. Dodatkowo Izba wskazuje na to, że Policja, opracowując programy szkoleniowe dot. techniki interwencji z zastosowaniem ŚPB, opierała się głównie na wiedzy i doświadczeniu własnej kadry, z minimalnym wykorzystaniem opinii ekspertów zewnętrznych, w szczególności w obszarze medycyny, psychologii, psychiatrii czy też praw obywatelskich. Opisując kwestię związaną ze szkoleniami w Policji, należy zaznaczyć również, iż na przełomie 2021 i 2022 roku zaledwie 5,3% funkcjonariuszy ukończyło kurs kwalifikowanej pierwszej

65 Ministerstwo Zdrowia, *Koronawirus – co należy wiedzieć?*, <https://www.gov.pl/web/zdrowie/co-musisz-wiedziec-o-koronawirusie>, 13.03.2023.

66 Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. (Dz.U. 2023, poz. 682).

67 Najwyższa Izba Kontroli, *Przygotowanie wybranych podmiotów do realizacji zadań na rzecz zapewnienia porządku publicznego z wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego*, Warszawa 2022, s. 26-28.

pomocy tzw. KPP. W ujęciu problematyki stosowania ŚPB, jest to niepokojąca wiadomość⁶⁸.

Braki merytoryczne w systemie szkoleniowym zbierają swe żniwa w sytuacjach problematycznych dla funkcjonariuszy, m.in. podczas zgromadzeń masowych, w których kluczową rolę przed podjęciem działania odgrywa wiedza zdobyta podczas kursu podstawowego. Najwyższa Izba Kontroli w badanym okresie zauważyła niepokojąco wysoki odsetek zatrzymań, które miały miejsce w trakcie zabezpieczenia masowych zgromadzeń. W ocenie sądów, nawet 30% spośród wszystkich zatrzymań przeprowadzonych przez Policję na terenie Garnizonu Stołecznego okazała się niezasadna. Zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania karnego zatrzymanie osoby powinno być stosowane jedynie w wyjątkowych przypadkach, po okazaniu się stosownych ku temu przesłanek. Pozytywnym rozwiązaniem tego zjawiska jest obecnie tworzenie systemu policyjnych pełnomocników ds. ochrony praw człowieka. W wielu jednostkach powołano liderów i zespoły ds. ochrony praw człowieka, w skład których wchodzi m.in. pełnomocnicy. Ich podstawową rolą jest wdrażanie projektów edukacyjnych oraz odpowiednie reagowanie na incydenty, które mają miejsce wewnątrz formacji, a także utrzymywanie stałego kontaktu z biurem Rzecznika Praw Obywatelskich.

Ostatnią kwestią bezpośrednio powiązaną z poprzednio omawianymi brakami czy też niedociągnięciami w formacji, jak i problemami w raportowaniu oraz jawności w stosowaniu ŚPB w ujęciu Izby Kontroli, stanowi poziom wyekwipowania funkcjonariuszy. W zakresie wyposażenia w sprzęt, uzbrojenia, środki przymusu bezpośredniego, wyposażenie transportowe, jak i środki ochrony indywidualnej – stwierdzono braki. W ocenie Izby, niepełne wyposażenie m.in. oddziałów prewencji Policji mogło negatywnie wpłynąć na możliwość dokonania odpowiedniego wyboru środków przymusu w zależności od zaistniałej okoliczności. Niemniej NIK zaznacza, iż pomimo braków w wyposażeniu funkcjonariusze byli w stanie realizować swe ustawowe zadania. Jednym z najistotniejszych elementów wyposażenia funkcjonariuszy Policji są dziś kamery rejestrujące ich pracę.

Policja posiadała niewystarczającą liczbę kamer nasobnych, aby wyposażyć wszystkich funkcjonariuszy skierowanych do służby patrolowo-interwencyjnej oraz funkcjonariuszy z tzw. drogówki – do oddziałów, w których najczęściej zdarza się stosować ŚPB, ok. 65% przypadków. W trakcie przeprowadzanej kontroli kierownictwo Policji podjęło decyzję o zakupie 3 100 kamer nasobnych wraz z systemem informatycznym rejestrującym i archiwizującym prowadzone nagrania. Wraz z czasem w planach budżetowych Policji pojawia się coraz więcej kamer nasobnych, by wyposażyć nimi 50% funkcjonariuszy, pełniących służbę w jednostkach terenowych Policji.

68 Najwyższa Izba Kontroli, *Przygotowanie wybranych...*, op. cit., s. 28-31.

Pomimo częściowego wyposażenia policjantów w kamery nasobne, NIK upublicznił, iż nie zawsze funkcjonariusze byli w nie wyposażeni, co było sprzeczne z zaleceniami Komendanta Głównego Policji⁶⁹. Analiza wybranych przypadków nadzwyczajnych, takich jak śmierć czy zranienie jednostki cywilnej, wykazała, że w kluczowych sytuacjach niezbędnych do wyjaśnienia zajścia kamery te nie działały, bądź też zostały wyłączone. Tego typu postępowania pozbawiały środków dowodowych zarówno poszkodowanych, jak i funkcjonariuszy, materiał zebrany z kamer mógł skutecznie przyczynić się do obiektywnego wyjaśnienia przebiegu interwencji⁷⁰.

Wnioski

Środki przymusu bezpośredniego są zmonopolizowanym atrybutem państwowym, dzięki któremu państwo jest w stanie zapewnić porządek oraz bezpieczeństwo publiczne. Aktualnie w opinii publicznej toczy się gorliwy spór o to, czy rzeczywiście obecny stan monopolu służy dobru społecznemu, czy też stanowi to kolejny argument administracji państwowej, służący do siłowej legalizacji swego jestestwa. Zdania ekspertów są w tej dziedzinie podzielone z uwagi na problem w kwestii „prywatyzacji” stosowania środków przymusu. Czy tego typu rozwiązanie przysłuży się lepiej działaniu państwa, czy też spowoduje to rozłam w ideałach stojących za stosowaniem ŚPB *pro publico bono*, tak jak opisano to na przykładzie systemu penitencjarnego, którego nadrzędnym celem jest zapewnienie poprawnego procesu resocjalizacji oraz bezpieczeństwa osadzonych, a nie konkurencyjność rynkowa? Do tej pory *status quo* jest utrzymany dzięki społecznemu przyzwoleniu na stosowanie przez organy państwowe środków przymusu, jednakże fakt sprawowania *de iure i de facto* praktycznego samowładztwa w tej dziedzinie przez państwo i jego organy nie wyłącza go spod kontroli z prowadzonych działań, czego przykładem może być opublikowany dnia 14 lipca 2022 r. Raport Najwyższej Izby Kontroli⁷¹. Analiza Izby wskazała kilka podstawowych, a zarazem poważnych nieprawidłowości, zarówno w dziedzinie stosowania przez służby środków przymusu, jak i niewystarczającej ilości godzin podstawowego szkolenia zasadniczego funkcjonariusza, która na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat podlegała ciągłej zmianie, by ostatecznie wynieść 1 123 godziny. Warto zaznaczyć, iż w 2005 r. wymiar godzinowy szkolenia wynosił niespełna 1590. W ocenie funkcjonariuszy aktualny wymiar godzinowy szkolenia podstawowego powinien powrócić co najmniej do wymiaru godzinowego z 2005 roku, głównie z uwagi na to, iż część kluczowych obszarów szkoleniowych jest prowadzona pobieżnie, jak np. tematyka stosowania środków przymusu bezpośredniego. Brak w pełni

69 Zarządzenie nr 8 Komendanta Głównego Policji z dnia 17 marca 2023 r.

70 Najwyższa Izba Kontroli, *Przygotowanie wybranych...*, op. cit., s. 28-31.

71 Najwyższa Izba Kontroli, *Przygotowanie wybranych...*, op. cit.

zrealizowanego programu szkoleniowego policjantów nie zaspakaja ich potrzeb merytorycznych, w wyniku czego nowi funkcjonariusze muszą kształcić się we własnym zakresie, po wielu godzinach ciężkiej służby. Izba zwróciła również uwagę na program prowadzonego szkolenia podstawowego, do realizacji którego coraz rzadziej zapraszani są eksperci z zewnątrz formacji. Z pewnością wyspecjalizowani eksperci wywodzący się spoza środowiska Policji wprowadziliby wiele nowych istotnych elementów szkoleniowych w dziedzinie bezpieczeństwa, która jak powszechnie wiadomo jest dziedziną podlegającą ciągłej ewolucji wraz z nadchodzącym postępem technologicznym. Ostatnim najistotniejszym problemem zaznaczonym w analizie NIK jest wyposażenie jednostek narażonych na bezpośrednią styczność z sytuacjami zastosowania ŚPB, głównie dotyczyło to kamer nasobnych, które zapewniają możliwość rejestrowania wszelkich sytuacji stosowania przez funkcjonariuszy środków przymusu.

Ostatnie lata przyniosły wiele globalnych kryzysów związanych ze stosowaniem przez służby środków przymusu bezpośredniego, w tym w okresie pandemii COVID-19, ruchu *Black Lives Matter*⁷², który spotęgował swoją działalność po śmierci *George'a Floyda* 25 maja 2020 r., w wyniku zbyt brutalnego podejścia amerykańskiej policji⁷³, czy też kryzysu migracyjnego w Europie m.in. na polskiej granicy wschodniej⁷⁴. Przedstawione wydarzenia sprawiły, iż wszelkie nadzwyczajne działania podejmowane przez państwowe służby bezpieczeństwa są coraz baczniej obserwowane i komentowane przez światowe media. To samo zjawisko zaogniło się ostatnio również w Polsce, należy jednak zaznaczyć, iż na terenie Rzeczypospolitej problem związany ze stosowaniem środków przymusu bezpośredniego nie występuje z taką siłą, jak jest to obecnie przedstawiane przez media w Stanach Zjednoczonych lub w Europie Zachodniej, co nie znaczy, że nie ma go wcale. Na podstawie przeanalizowanej formacji, która liczy ponad 100 tys. policjantów, można jednoznacznie stwierdzić, iż skala występowania tego typu patologicznych odchyłeń stanowi zaledwie promil spośród rocznie zarejestrowanych setek tysięcy sytuacji związanych z użyciem lub wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego.

72 BLM, *Black Lives Matter official site who we are?* <https://blacklivesmatter.com>.

73 Gazeta Policyjna, *Jak zginął Georg Floyd?*, <https://gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2020/numer-185-sierpień-2020/192399,Jak-zginal-George-Floyd.html> 2020 r.

74 A. Wawrzusiszyn, *Kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej i jego wpływ na bezpieczeństwo Polski*, Olsztyn 2023.

Bibliografia

Akty prawne:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1964 r., Nr 43, poz. 296, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 1966 r. Nr 24, poz. 151, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1967 Nr 44, poz. 220).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. 1982 Nr 35, poz.230).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. 1982 Nr 35, poz. 228).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1687).
- Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (Dz.U. z 2011 r. Nr 116, poz. 675, Nr 117).
- Ustawa a dnia 12 października 1992 r. o ochronie granicy państwowej (Dz.U. 1990 Nr 98 poz. 461).
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. 2023, poz. 682).
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. 1994 Nr 111 poz. 535).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 1997 Nr 88 poz. 553).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r., Nr 89, poz. 555, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 o ochronie zwierząt (Dz.U. 1997 Nr 111, poz. 724).
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz.U. Nr 123, poz. 1353).
- Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz.U. z 2010 r. Nr 29, poz. 154).
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. 2008 Nr 4 poz. 1570).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2009 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz.U. Nr 104, poz. 708).
- Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (Dz.U. 2013, poz. 24).

Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. poz. 628).

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 Czerwca 2012 r., sygn. akt K10/11, Poz. 627.

Zarządzenie nr 8 Komendanta Głównego Policji z dnia 17 marca 2023r.

Europejski Trybunał Praw Człowieka, Konwencja o Ochronie praw Człowieka i Podstawowych Wolności zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Rzym 4 listopada 1950 Art. 3 (Dz.U. 61 Nr 1255, poz. 284).

Literatura:

Białek T., *Terroryzm. Manipulacja strachem*, Wyd. EMKA, Warszawa 2005.

Daniluk P., *Stan wyższej konieczności jako okoliczności wyłączająca bezprawności karną czynu*, Warszawa 2007.

Gryniuk A., *Przymus prawny. Studium socjologiczno-prawne*, UMK, Toruń 1994.

Kubanek A., *Ograniczenie praw jednostki przez zastosowanie przymusu bezpośredniego w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Poznań 2017.

Kuciński J., *Podstawy wiedzy o państwie*, C.H. Beck, Warszawa 2003.

Kukułka A., Głowacki K., Szkoła Policji Katowice, *Środki przymusu bezpośredniego – Tablice poglądowe*, Katowice 2014.

Lisiecki M., *Zarządzanie bezpieczeństwem publicznym*, Warszawa 2011.

Ludwiczek A., *Ujęcie sprawcy na gorącym uczynku przestępstwa jako pożądana forma „obywatelskiej” reakcji na przestępstwo a konstytucyjne standardy ochrony nietykalności i wolności osobistej*, Olsztyn 2010.

Mozgawa M., *Obrona konieczna w polskim prawie karnym*, Lublin 2013.

Najwyższa Izba Kontroli, *Przygotowanie wybranych podmiotów do realizacji zadań na rzecz zapewnienia porządku publicznego z wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego*, Warszawa 2022.

Oniszczyk J. (red.), *Współczesne państwo w teorii i praktyce*, Wyd. SGH, Warszawa 2011.

Pieprzny S., *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Rzeszów 2014.

Sztompka P., *Socjologia – analiza społeczeństwa*, Kraków 2004.

Tokarczyk R., *Filozofia prawa*, Warszawa 2009.

Wawrzusiszyn A., *Kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej i jego wpływ na bezpieczeństwo Polski*, Olsztyn 2023.

Źródła internetowe:

BLM, Black Lives Matter official site who we are? <https://blacklivesmatter.com>.

Defence24, InfoSecurity24.PL, Czy Policja ma problem ze stosowaniem ŚPB?, Jacek Raubo, 18.02.2020 r., <https://www.youtube.com/watch?v=DYZBZzrDq74&t=1277s>

Defence24, InfoSecurity24.PL, Czy Policja ma problem ze stosowaniem ŚPB?, Jacek Raubo, 18.02.2020 r., <https://www.youtube.com/watch?v=DYZBZzrDq74&t=1277s>

Gazeta Policyjna, Jak zginął Georg Floyd?, <https://gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2020/numer-185-sierpien-2020/192399,Jak-zginal-George-Floyd.html> 2020 r.

Informacyjny Serwis Policyjny – Wiadomości dla policjantów i pracowników, Rekordowy stan zatrudnienia w polskiej Policji, 31.13.2022 r.

Ministerstwo Obrony Narodowej, Plan Budowy WOT, Warszawa 2016, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/plan-budowy-wot>.

Ministerstwo Zdrowia, Koronawirus – co należy wiedzieć?, <https://www.gov.pl/web/zdrowie/co-musisz-wiedziec-o-koronawirusie>, 13.03.2023.

Najwyższa Izba Kontroli, NIK o stosowaniu środków przymusu bezpośredniego przez policję, Warszawa 2022, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosc/bezpieczenstwo/policja-srodki-przymusu.html>.